

ՌՅԻ. 1871 — ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ. — ՄԱՐՏ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐԻՉՈՒ

ԱՌ ՔԱՂԱՔԱԿԻՑԱ ԻՒՐ

Քաղաքացիք,

Մյուս գանձը ըսելու առ Գաղղիա, թէ ինչ հանգամանաց մէջ և թէ որպիսի ճգուհի թափելէն վերջը՝ Բարիզ ընկ. ճեցաւ: Պաշարումը տեւեց սեպտեմբերի 16էն մինչև յունուարի 26: Բոլոր այս միջոցս, բաց 'ի քանի մը լուրերէ, աշխարհէս առանձնացած կեանք մը վարեցինք: Ամբողջ այրական ժողովուրդը զէնք առաւ, ցորեկը կը թուրթեանց զբաղելով, իսկ գիշերն ալ պատուարներն ու պատնէշները պահպանելով: Նախ կազմ պակսեցաւ, և գիշերը բոլոր քաղաքը մթութեան մէջ ընկըղմեցաւ. յետոյ փայտի և ածղոյ նուազութիւնն սկսաւ: Պէտք եղաւ, սկսեալ հոկտեմբեր ամսէն՝ սպանդանոցի մայրն հետ ձիու միս փոխանակել. դեկտեմբերի 15էն վերջը ուրիշ ակընկալութիւն ալ չմնաց: Վեց շաբաթ Բարիզցիք օրը մարդ գլուխ միայն 30 կրամ ձիու միս կերան. յունուարի 18էն վերջը հացը, որուն մէջ

երրորդ մաս մը միայն ցորեն էր, որոշուեցաւ մարդ գլուխ օրը 300 կրամ. որով ընդ ամենը քաջառողջ մարդու մը համար 330 կրամ սնունդ կ'ըլլայ օրը: Մարդամահը, որ շաբաթը 1,500 հոգի էր, 5,000ի անցաւ, բազմաճարակ ծաղկի հիւանդութեամբն և ամենազգի զրկմանց պատճառաւ: Ամեն կարգի ճոխութիւնք փաստուեցան, և ամենայն ընտանիք իրենց սուգն ունեցան:

Բամբակոծութիւնը ամիս մը տեւեց, և շանթահարեց Սէն-Տընի քաղաքը, և գրեթէ Բարիզու բոլոր այն մասն՝ որ Սէն գետոյն ձախակողմը կ'ընկնի:

Երբ ամենայն ընդդիմադրութիւն դադրեցաւ, մենք գիտէինք որ մեր բանակները դէպ 'ի սահմանադրութիւնները մըղուեր էին: Բարիզու բանակը օժանդակութեամբ ազգային պահանջողաց, որ արիաբար պատերազմեցան և շատ մարդ ալ կորսընցուցին, յունուարի 19ին փորձեց այնպիսի ձեռնարկ մը, զոր բոլոր աշխարհ իբրև յուսահատութեան գործ

համարեցաւ: Այս փորձը՝ որուն նպատակն էր թշնամւոյն կարգերը ճեղքել անցնիլ, չյաջողեցաւ, ինչպէս որ պիտի չյաջողէր նաև թշնամւոյն փորձն ալ մեր կարգերը ճեղքելու:

Թէպէտ և մեր եռանդուն ազգային պահանջներն՝ արիութեամբ վառուած՝ ինքզինքնին պատրաստ կ'ընծայէին նորէն պատերազմի երթալու, սակայն մեզի ամենեւին յաջողութիւն չէր մնացեր Բարիզու պաշարումը վերցընելու՝ կամ Բարիզը թողլու՝ բանակը դուրս ձգելով և իբրև օգնական բանակ մը ձևացընելով: Բոլոր զօրավարները վկայեցին թէ խելագարութիւն է փորձել այսպիսի ձեռնարկ մը. վաճն զի Գերմանացւոց պատնէշները, իրենց թիւը, իրենց ուժաձիգ անօթները՝ անոնց կարգերը անանցանելի կ'ընէին. և եթէ յաջողէինք ալ, որ անկարելի է, անոնց մարմնոյն վրայէն կոխկըռտելով անցնիլ, անկէ անդին երեսուն փարսախտեղ անապատ պիտի գտնէինք, ուր անօթութենէ պիտի մեռնէինք. վասն զի մտքէ անցընելու բան չէր մէկտեղ պաշար տանկը, որովհետև արդէն անոնք լմըննալու վրայ էին:

Բանակին սպարապետներէն վերջը՝ զօրաբաժիններուն ղրուխներն ալ խորհրդի կանչուեցան, և անոնք ալ նոյն պատասխանը տուին: Պաշտօնէից և Բարիզու թաղապետաց (maires) առջև կանչուեցան քաղաքունից մէջ նշանաւոր եղող հաղարապետներն (colonels) և զնդապետները (chefs de bataillon): Մի և նոյն պատասխանը տուին անոնք ալ: Ինքզինքն սպաննել կարելի էր, բայց յաղթելն ալ անկարելի:

Այն ատենն երբ օգնութեան ամենայն յոյս և յաջողութեան ամենայն ապրանքներ ի գերեւ ելան, մեզի միայն ութ օրուան ապահով հաց կը մնար, և բոլոր ձիերն ալ սպաննելով տառնուհինգ օրուան համար ձիու միս: Անկարելի էր կարծեմ՝ խանդարած երկաթուղիներով, աւերըշտըկած ճամբաներով և փակուած Սէնով՝ մինչև նորէն պաշար պատրաստելու ժամը սպասել: Նոյն իսկ

այսօրունէ կը զարհուրինք տեսնելով որ հացը և ուրիշ պաշարները պիտի սպառին, մինչև որ առաջին պաշարաբարձ կառքերը հասնին: Արդ մենք կարելիէն ալ անդին անցանք, բախտին զէմ կռուեցանք, որ զեռ ևս կը սպառնայ մեզի երկու միլիոն բաղմութիւն մը սովոյ ահաւոր սպառնալեաց տակ ճընշել:

Բարձրաձայն կ'ըսենք, թէ Բարիզ ինչ որ պաշարուած քաղաք մը կրնար ընել՝ բացարձակապէս և անխտիր ըրաւ: Կը վկայենք ժողովրդեան համար, զոր զինադադարումը ազատեց, թէ զիւցազնական յարատեւութիւն և արութիւն ցըցուց մինչև վերջը: Գաղղիա, որ հինգ ամսէ վերջը նորէն Բարիզը կը գտնէ՝ կրնայ պարծենալ իր մայրաքաղաքին վրայ:

Գաղարեցանք ընդդիմադրութենէ. բերդերը տուինք, շրջապատը զինաթափ ըրինք. քաղաքապահ զօրքը պատերազմի գերի է. երկու հարիւր միլիոն պատերազմի հարկ պիտի հատուցանենք:

Բայց թշնամին Բարիզ չիմտնար, ժողովրդական իշխանութեան սկզբունքը կը ճանչնայ. մեր ազգային պահապանաց կը թողու իր զէնքերը և անոր կազմութիւնը, և Բարիզու բանակին մէկ զօրաբաժինն ամբողջ կը ձգէ:

Մեր զնդերն իրենց զօջը կը պահեն, և մեր սպաններն ալ իրենց սուրը: Ոչ դե շրջապատէն դուրս գերի զնաց: Ոչ երբեք պաշարուած քաղաք մը այսպիսի պատուաւոր պայմաններով անձնատուր եղած է. և այս պայմաններս ձեռք բերուեցան՝ երբ օգնութիւնը ալ կարելի չէր, և հացն ալ սպառուած էր:

Վերջապէս հաստատուած զինադադարման անմիջական արգասիքը պիտի ըլլայ՝ հասարակապետութեան կառավարութեան կողմանէ՝ ժողովոյ կոչումն, որ իշխանօրէն խաղաղութիւն կամ պատերազմ պիտի որոշէ:

Կայսրութիւնն իր այլևայլ կերպերով կը կանխէր թշնամւոյն հետ բանադնացութեանց սկսելու: Ժողովը ժամա-

նակին պիտի վրայ հասնի այն դադար, նաժաժուկ հնարքն ուղնչացընելու և ազգային իշխանութե սկզբունքը պաշտպանելու: Գաղղիա միայն Գաղղիոյ բախտը պիտի սահմանէ: Հարկ եղաւ փութալ. գտնուած վիճակներնուս մէջ մեծագոյն վտանգ էր յապաղելն: Ութ օրուան մէջ Գաղղիա իր նուիրակները պիտի ընտրէ: Թող ինքը նախամեծար համարի ամենէն անձնանուէրները, ամենէն անշահախնդիրները և ամենէն արդարակորովները:

Մեզի համար մեծ հոգ է վերակենցաղիլ և հայրենեաց արիւնազանդ վերքերը դարմանել: Մենք համոզուած ենք թէ այս արիւնաշաղախ և աւերած երկիրը՝ հունձ և մարդիկ պիտի վերածընանի, և թէ յետ այնչափ նահատակութեանց՝ բարեբաստութիւնը նորէն մնզի պիտի դայ: միայն թէ զիտնանք առանց տընտընալու օգուտ քաղել ունեցած քիչ օրերնէս՝ զմեզ կարգաւորելու և իրարու հետ խորհրդակցելու:

Ժողովոյն բացման օրը, կառավարութիւնը անոր ձեռքը պիտի աւանդէ իշխանութիւնը: Նոյն օրը Գաղղիա ինքն իր վրայ աչքերը դարձընելով՝ խորագոյնս ինքզինքը թշուառ պիտի գտնէ: Բայց թէ որ նոյնպէս ինքզինքը գտնէ թշուառութեամբը նորոգած, իր արութիւնը և իշխանաւորութիւնը լիովին ձեռք բերած, պիտի զգայ վերածնանիլ իր հաւատքն ապագային մեծութեան վրայ:

ԺԻՒՂ ՍԻՄՈՆԻ ԵՒ ԿԱՄՊԵՂԴԱՅԻ

ՏԵՍԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ժիւլ-Սիմոն Բարիզի անկումէն ետե իւր պաշտօնակցաց կողմանէ Բարիզէն երթալով Պորտոյ, 2 փետրուարի 1871, երբ տեսաւ զկամպէզդա և միւս ընկերակիցները՝ հեծեծել սկսաւ, և մէջերնին յուսաբեկ և ցաւագին խօսակցութիւն մը եղաւ:

Ժիւլ-Սիմոն խոր խոցուած՝ Բարիզի անկմանը վրայ՝ երբ առաջին անգամ տեսաւ իւր պաշտօնակիցները՝ սկսաւ լալ հեծեծանք. թերեւ Բարիզի օգնականութեան համար գաւառաց մէջ եղած պատրաստութեանց անբաւականութիւնը երեսնին կ'ուզէր զարնել, սակայն նախ ինքը Պորտոյի կառավարութեան մեղադրանքը լսելու պարտաւորեցաւ:

Ժիւլ-Սիմոն անոնց նկարագրեց Բարիզի վիճակը, որուն համառօտութիւնն այս է. — « Պաշարման սկիզբէն Բարիզի մէջ գտնուած բանակը կը կազմուէր Սէտանի անկումէն վարատած միացորդներէն և շարժուն պահանորդէն (Gardes mobiles), որ այն ինչ խմբուած էր: Այս զօրքերը, որոնց հազիւ հազ դէնք հոգացուեր էր, բաւական զօրութիւն չունէին թշնամոյն պատնիշաշինութիւնքն արգիլելու: » Ըսածս Շաղիհոնի պատերազմն ալ ստուգեց. վասն զի ամիս մը կը թութենէ և խրախոյսներէ ետքը՝ երբ յարձակման առաջին փորձի մը մէջ մտան, գերմանական թնդանօթից տակ ցիր ու ցան եղան: Որով ստիպուեցան առ ժամս Բարիզը միայն պաշտպանելով զօհ ըլլալ, և մասնական ու շարունակ յարձակումներով զէնքերնին կը թիւ, միասողական պատերազմի մը պատրաստուելով, զոր և փորձեցին երկուք և կէս ամիս ետքը, Տիւզրոյ զօրապետին հրամանատարութեամբը, բայց 'ի զուր:

Այս կերպով չորս ամիս անցաւ, փոփոխակի երկու բանակներն իրենց դիրքը փոփոխելով: Երբ թշնամին կը յարձըկէր, բերդերէն և պաշարուած բանակէն անպարտելի դիմադրութիւն մը կը գտնէր. երբ մեր բանակը կը յարձըկէր, պաշարող և անառիկ դրրից հետ կը կռուէր: Մեր բանակը սլատերազմական դաշտէ ալ զուրկ էր, որովհետեւ թշնամոյն ամրոցները և հրետանիքը չէին թողուր որ ճակատ կազմէ և շարժէ իր բազմութիւնը: Հարիւր, երկու հարիւր հազար անձինք թնդանօթից շրջանակէ մը պաշարուած